

Vastine kantelussani Dnro 3155/4/09 eduskunnan oikeusasiamiehelle puolustusvoimien kirkollisista oppitunneista sekä sotilaspapeista

Kantelija: Dos. Jouni Luukkainen

puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry (www.ateistit.fi)

Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI

p. (09) 191 51443, (09) 7534 703, jouni.luukkainen@helsinki.fi

Vastinemahdollisuudesta: Tein kanteluni 20.8.2009 ja täydensin sitä 23.11.2009. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies esitti pääesikunnalle selvitys- ja lausuntopyynnön 16.10.2009. Pääesikunta antoi 4.12.2009 päivätyn lausunnon (AF25703 liitteineen). Tämän pääesikunnan oikeudellisella osastolla valmistellun lausunnon yhtenä liitteenä on pääesikunnan henkilöstöosaston lausunto 27.11.2009 (AF25591).

Aiemmassa kanteluasiassani Dnro 566/4/09 eduskunnan oikeusasiamiehelle puolustusvoimien uskonnollisista tilaisuuksista annoin 20.8.2009 vastineeni, jonka toimitin tiedoksi sekä pääesikunnan oikeudelliselle osastolle että pääesikunnan henkilöstöosastolle. Pääesikunnan lausunnossa ilmoitetaan vastineeni otetun lausunnossa huomioon.

Halusin tietysti antaa vastineeni myös tässä uudemmassa kanteluasiassani, mutta tunsin vasta 31.3.2010, että aikani alkaisi riittää siihen. Sainkin 8.4.2010, mikä onneksi ei toisaalta ollut liian myöhään, asian valmistelijalta, esittelijäneuvos Raino Marttuselta kopiot noista lausunnoista ja niiden (minulle uusista) liitteistä. Osa liitteistä oli minulle tuttuja jo aiemmasta kanteluasiastani.

Alla käyn järjestyksessä läpi pääesikunnan lausunnon, josta myös otsikot ovat.

Pääesikunnan lausunnosta 4.12.2009:

1. Kantelu. Ensimmäisessä kappaleessa ei lainkaan mainita sitä, että kun kantelussani vaadin, että myös kirkkoon kuuluvilla tulee olla oikeus valita kirkollisten oppituntien sijasta elämäkatsomustiedon opiskelu, niin vetosin perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen ohella myös ja ennenkaikkea perustuslain säännökseen, että yksilön velvollisuuksien perusteista on säädettävä lailla. Koko lausunnossa ei pohditakaan, olisiko nykytilanteen jäädyttävää lakia mahdollista säätää, tai kun silloin selvästikin jouduttaisiin tunnustamaan, ettei se olisi mahdollista, miksi nykytilanteesta kuitenkin pidetään kiinni. Mutta eipä toisaalta lausunnossa ole pohdittu yhdenvertaisuuskysymystäkään.

Toisessa kappaleessa mainitaan kenttärovastilta puhelinkeskustelussamme kuulemani, että myös kirkkoon kuuluvilla on käytännössä mahdollisuus kieltäytyä kirkollisesta opetuksesta. Siis sellaisilla, jotka saavat mahdollisuudesta tiedon, ja sitä tietoahan ei ollut edes pääesikunnan edellisen lausunnon kirjoittajilla. Tätä epävirallista menettelyä ei lausunnossa muutoin myönnetä mutta ei (onneksi) kiistetäkään. Koko lausunnossa ei pohdita sitä, miksi epävirallinen menettely on ollut tarpeellinen, miksi se on ollut sallittu ja miksi näiden seikkojen tähden menettelyä ei tehtäisi viralliseksi ja julkiseksi.

Kolmannessa kappaleessa ei selvitetä sen enempää kuin koko lausunnossakaan, miten perustuslain yhdenvertaisuussäännös liittyy kantelussani sotilaspappeihin. Kyse on siis näiden perusteettomasta yksinoikeudesta myös tiettyihin ei-kirkollisiin tehtäviin.

Neljännessä kappaleessa mainitaan minun kantelussani pitävän epäasiallisena sitä, että kirkkoon kuulumattomille vainajille järjestetään kirkollisia siunaustilaisuuksia ilman kirjallista suostumusta. Mutta samoinhan epäasiallisena sitä pitäisi jokainen, joka ei sellaista suostumusta antaisi. Tällä seikalla taas on merkityksensä sille, miten ja keiden tulisi kaatuneiden huoltoa opettaa.

2. Selvityspyyntö. Edelliseen kohtaan viitaten ilmaisen pettymykseni siitä, että lausunto väistää sellaisen pohdinnan, josta vasta olisi mielestäni voinut olla apua kanteluideni tutkimisessa.

3. Selvitys. Kyseessä on kutakuinkin sanatakkasti pääesikunnan henkilöstöosaston lausunto paitsi, että järjestyksessään toisesta kaikkiaan kolmesta kohdasta on poistettu kohdassa 5 selostetulla tavalla kaksi lakiviittausta.

3.1 Pääesikunnan henkilöstöosaston lausunto 27.11.2009 AF25591

Kirkollinen työ ja uskonnonvapaus. Lausunnossa mainitaan, että uskonnonvapauslain taustalla on ajatus positiivisesta uskonnonvapaudesta, jossa uskonto ymmärretään paitsi yksilön valinnaksi myös yhteisön perinteen osaksi. Onneksi lausunnossa tätä ei ole yritetty mitenkään soveltaa. Ei ole esimerkiksi yritetty perustella, että kenttähartaudet ovat yhteisön perinne, jonka säilyttämisen tähden kaikkien kirkkoon kuuluvien varusmiesten on niihin välttämättä osallistuttava. Sellaista perustelua ei voisiakaan käyttää yksilön vapauksien rajoittamiseen. (Positiivisen uskonnonvapauden käsite on vahingollinen, omituinen ja tarpeeton; riittäisihän ajatus, että ketään ei saa pakottaa harjoittamaan uskontoa eikä ketään saa estää harjoittamasta uskontoa.)

On syytä varoittaa lausunnon seuraavien neljän peräkkäisen virkkeen järjestyksestä:

Kirkolliset tilaisuudet ja oppitunnit ovat palvelusta evankelis-luterilaiseen ja ortodoksiseen kirkkoon kuuluville varusmiehille. Kirkollisiin tilaisuuksiin ja hartauksiin voivat osallistua kaikki varusmiehet uskontokunnasta riippumatta. Palvelukseen kuuluvat kirkolliset tilaisuudet on merkittävä viikko- ja päiväohjelmiin. Jos varusmies vakaumuksensa vuoksi tai omantunnonsyistä ei osallistu kirkollisiin tilaisuuksiin, on perusyksikön päällikkö velvollinen järjestämään hänelle ohjattua elämäkatsomustiedon tai etiikan opiskelua.

Verrattakoon tätä nimittäin Kirkollisen työn ohjesäännön (KirkO; Pääesikunta, Kirkollinen osasto, 2003; Edita Prima Oy, Helsinki 2003) seuraavaan kohtaan 25, joka oli jo kantelussani:

25. Kirkolliset tilaisuudet ja oppitunnit ovat palvelusta evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluville varusmiehille. Myös muut voivat osallistua niihin. Varusmiehille, jotka eivät osallistu, järjestetään jumalanpalvelusten ja kirkollisten oppituntien ajaksi ohjattua elämäkatsomustiedon opiskelua. Palvelukseen kuuluvat kirkolliset tilaisuudet on merkittävä viikko- ja päiväohjelmiin.

Lainaukset ovat siis muuten kutakuinkin samat paitsi, että kaksi viimeistä virkettä ovat niissä päinvas-
taisessa järjestyksessä. Lausunnossa kuitenkin poikkeussäännöksen sijoittaminen viimeiseksi saattaa harhauttaa lukijan ajattelemaan, että poikkeussäännös koskee myös evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvia varusmiehiä ja että asia olisi siis jo kunnossa, vaikka niin ei oikeasti olekaan.

Pätevyys elämäkatsomustiedon opettamiseen. Aina on pätevänä elämäkatsomustiedon opettajana voinut toimia myös uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva. Lausunnon korostukseen, että elämäkatsomustiedon opetuksen sitoutumattomuus mihinkään katsomukseen ei kuitenkaan merkitse, ettei opettajalla saisi olla asioista mielipiteitä, on huomautettava, että opettajan on kuitenkin suljettava mahdolliset omat uskonnolliset mielipiteensä opetuksen ulkopuolelle. Muodollisesti päteväkin uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluva elämäkatsomustiedon opettaja voi pahasti rikkoa tätä vastaan.

Lausunto väittää kirkollisen alan henkilöstön koulutuksen antavan hyvän lähtökohdan elämäkatsomustiedon opettamiseen. Kuitenkin ainakin pätevytykseen koulun (erityisesti lukion) elämäkatsomustiedon opettajaksi on suoritettava asianomaiset tähän opetettavaan aineeseen liittyvät korkeakouluopinnot, mitä teologiset korkeakouluopinnot eivät ole.

Kanteluni koski kuitenkin sitä, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton ei voi hakeutua puolustusvoimiin elämäkatsomustiedon opettajaksi, koskapa tehtävät on varattu sotilaspapereille, ja sitä, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomat elämäkatsomustiedon opiskelijat joutuvat väistämättä kokemaan itsensä sen tähden toisen luokan kansalaisiksi ja epäilemään, onko heidän saamansa opetus niin hyvää ja asiallista kuin se voisi muuten olla.

On huomattava, että avattaessa elämäkatsomustiedon opetus puolustusvoimissa kaikkien pätevien haettavaksi voitaisiin hakijoilta todellakin vaatia opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksesta annetussa asetuksessa (986/1998) vaadittu pätevyys. Sotilaspapit voisivat halutessaan pätevyitä hakua varten hekin.

Kantelussa esittämäni sotilaspappien ongelmallisuus kaatuneiden huollon opetuksessa liittyy seuraavaan kohtaan. Huomautan kuitenkin jo nyt tähän liittyen, että purettaessa puolustusvoimien elämäkatsomustiedon opettajuuden ja sotilaspappeuden kytkös opettajan tehtäviin voitaisiin lisätä tarvittaessa uskonnottomana juhla-, erityisesti hautapuhujana toimiminen.

Kirkkoon kuulumattoman hautaan siunaaminen. Seuraava lausunnon lainaus piispainkokouksen 9.9.2009 antamasta ohjeesta on tietysti sinänsä totta: ”Pelkästään se, että vainaja ei kuulu kirkkoon, ei osoita, että hautaan siunaaminen olisi hänen tahtonsa vastaista.” Mutta tärkeintä sen valossa, että hautaustoimilaki vaatii hautaamisessa kunnioittamaan vainajan katsomusta ja (oletettujakin) toivomuksia, onkin, että velvollisuus kantansa erikseen ilmaisemiseen on vain sillä kirkkoon kuulumattomalla, joka tahtoo itselleen kirkollisen hautaan siunauksen tai sellaiseen suostuu; sellainen velvollisuus ei voi olla loukkaava ja sellaisen ilmauksen voi erityisen tehokkaasti tehdä liittymällä kirkkoon. Kirkkoon kuulumattomalla on muutoin johdonmukaisuuteen luottaen oikeus odottaa, että hänet haudataan ei-kirkollisesti kuten hän on elänytkin; velvollisuus ilmoittaa erikseen, että hautaan siunaaminen olisi hänen tahtonsa vastaista, olisi loukkaava. Välinpitämättömät taas tietysti välinpitämättömyydessään sopeutuvat asioiden järjestämiseen johdonmukaisuuteen luottavien ehdoin.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin kielteinen ratkaisu 24.5.2006 kanteluuni kirkkojärjestyksen 2 luvun 23 §:stä jättää ongelmat korjaamatta, ja ratkaisun perustelut ovat hyvin epätydyttävät.

Oikeuskansleri jäi ihmettelemään, mikä merkitys maininnoille ihmisen katsomuksesta (hautaustomilaissa) ja kuolemankin yli ulottuvasta ihmisarvon loukkaamattomuudesta (perustuslakivaliokunnan lausunnossa hautaustomilaista) ja siihen kuuluvasta ihmisen itsemääräämisoikeudesta pitäisi hautauksessa antaa. Niillehän pitäisi tietysti antaa täysi paino.

Perustuslain 11 § takaa oikeuden olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan sekä oikeuden ilmaista vakaumus. Mielestäni oikeus olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan koskee myös ihmisen kuoleman jälkeistä tilannetta; vainajaa ei saa uskonnollisen yhdyskunnan seremonioin yrittää liittää tällaiseen yhdyskuntaan. Kirkollinen toimitus kirkkoon kuulumattomalle vainajalle rikkoo lähtökohtaisesti vainajan oikeutta ilmaista vakaumus; se antaa hänen vakaumuksestaan väärän kuvan. Mutta oikeuskansleri ei huomannut tarkastella perustuslain 11 §:ää tältä kannalta.

Oikeuskansleri torjui kanteluni osaksi sillä, että hänen mukaansa hautajaisten järjestämisestä huolehtivat henkilöt lienevät parhaiten perillä siitä, millaisia toivomuksia vainajalla on ollut hautajaisten osalta. Kuitenkin oikeuskansleri myönsi myöhemmän kanteluni (Dnro 622/1/05) yhteydessä, että ei voitane kiistää sitä, että kirkkojärjestyksen säännös antaa käytännössä omaisille ja muille läheisille vallan tulkita ja ilmoittaa, mikä vainajan tahto on ollut.

Siksi on hyvin perusteltavissa oikeuskanslerin ratkaisun omaan arvottomaan arvoonsa jättävä näkemys, että kirkkoon kuulumattoman kirkollinen hautaaminen ilman vainajan jättämää todistusvoimaista suostumusta voi olla hautaamattoman ruumiin käsittelyä pahennusta herättävällä tavalla, jonka taas rikoslaki säättää rangaistavaksi hautarauhan rikkomisena.

Lausunto ei siis millään tavalla poista sitä kantelussani kritisomaani ongelmaa, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumaton varusmies voi kokea, että sotilaspappi on valmis kohtelemaan epäkunnioitavasti hänen ruumistaan, jolloin sotilaspappi opettamassa kaatuneiden huoltoa ei tietenkään herätä hänessä luottamusta.

Kerron vielä, että olen vuoden 2010 puolella tehnyt tämänaiheisen rikosilmoituksen. Mukaan liitän (LIITE) esityksen ilmoitukseni yleisestä, anonymistä lakiperustaosasta. Sen tarkoituksena tässä vastineessani on osoittaa, että tällaisen rikosilmoituksen voi täysin vakavasti tehdä.

4. Oikeusohjeet. Nimenmuutoksen sisältänyt 1.1.2007 voimaan tullut laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006) on kumonnut lausunnossa mainitun lain ortodoksisesta kirkkokunnasta (521/1969). Onkohan tässä unohtuksessa kyse evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvien asenteesta kaikkia muita eli

siis katsomusvähemmistöjä kohtaan.

PEKIRK-OS PAK 02:01 Varusmiesten yleinen kirkollinen opetus: Kohdassa 1. Yleistä sanotaan kirkollisen opetuksen kuuluvan puolustusvoimien kansalaiskasvatukseen sekä terveyst- ja tapakasvatukseen piiriin. Ilmaisuu on omituinen, sillä kirkollinen opetus ja terveyst- ja tapakasvatus sisältyvät erillisinä ja rinnakkaisina kansalaiskasvatukseen ainakin ohjeessa PEKOUL-OS PAK A 01:05.01.02 Varusmiehille yhteisesti koulutettavat asiat. Ja olisihan omituista, jos olisi ”kirkollista terveystkasvatusta”.

5. Oikeudellinen arviointi. Ensimmäisen kappaleen osalta lisäään, että henkilöstöosaston lausunnossa viitattu perusopetuslain (628/1998) 13 § koskee kylläkin uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta, mutta vain oppilaiden, huoltajien ja perusopetuksen järjestäjien osalta, ei opettajien. Huomautan myös, että opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetulla asetuksella (986/1998) on vaikutuksensa kanteluni kohteena olevassa asiassa, kuten olen yllä kertonut. Sen sijaan henkilöstöosaston lausunnon viittauksella tämän asetukseen muutokseen (693/2003) ei todellakaan ole vaikutusta, sillä muutos tehtiin uuden uskonnonvapauslain tähden ja koskee todellakin vain uskonnon (ev.-lut./ort./muu) opettajan kelpoisuutta, mutta ei elämäkatsomustiedon opettajan kelpoisuutta. Tai kyllä tällä viittauksella on se vaikutus, että puolustusvoimien henkilöstöosastossa ilmeisesti ajatellaan elämäkatsomustiedon opetuksenkin olevan uskonnon opetusta ja siten kiistetään uskontoihin sitoutumattoman elämäkatsomustiedon olemassaolon oikeus. Tämä asennevamma puhuu raskaasti sitä vastaan, että sotilaspapit olisivat sopivia elämäkatsomustiedon opettajiksi.

Toisessa kappaleessa mainittu hallinnollinen ohje PEKIRK-OS PAK 01:02 *Osallistuminen kirkolliseen opetukseen ja kirkollisiin tilaisuuksiin* oli pääesikunnan 24.6.2009 aiemmasta kantelustani antaman lausunnon (AF12915) liitteenä.

Arvioimatta jätetään, miksi (ev.-lut./ort.) kirkkoon kuuluvien varusmiesten on osallistuttava kirkollisille oppitunneille ja miksi vain sotilaspapit voivat olla elämäkatsomustiedon opettajia. Kehitys muussa yhteiskunnassa on mennyt paljon edelle. Puolustusvoimien jälkeenjääneisyys ei kerro hyvää organisaatiosta, joka kai kuitenkin joutuu jatkuvasti yrittämään saada olemassaolonsa oikeutetuksi ja koulutettavansa motivoituiksi.

Kirkkoon kuulumattoman hautaan siunaamista tarkastelin jo yllä henkilöstöosaston lausunnon yhteydessä.

Muuta: Puolustusvoimien verkkosivulta löytyi opas *Varusmies 2010*. Sivulla 24 luvussa Kirkollinen työ kuvataan muuttumatonta käytäntöä: ”Kirkolliset tilaisuudet ja oppitunnit ovat varusmiehelle palvelusta. Kirkollisesta työstä saa pyynnöstä vapautuksen, ellei kuulu kirkkoon.”

Loppupäätelmäni: Minun ei ole syytä peruuttaa mitään kanteluistani.

Jouni Luukkainen

LIITE: Hautarauhasta: Erään keväällä 2010 tekemäni rikosilmoituksen yleinen, anonymi lakiperustaosa (Jouni Luukkainen su 11.4.2010)

Tiedoksi (liitteen kanssa):

Pääesikunta, oikeudellinen osasto

Pääesikunta, henkilöstöosasto